

DOI: 10.32347/2786-7269.2023.3.173-196

УДК 711

д-р. техн. наук, професор **Габрель М.М.**,
mykola.m.habrel@lpnu.ua, ORCID: 0000-000-225149165,
НУ «Львівська політехніка»,
д-р архітектури **Косьмій М.М.**,
mykhailo.kosmii@ukd.edu.ua, ORCID: 0000-0003-4823-5573,
Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ,
канд. мистецтвознавства **Габрель Т.М.**,
taras.m.habrel@lpnu.ua, ORCID: 0000-0002-2293-6841,
НУ «Львівська політехніка»

ДУХОВНИЙ КОМФОРТ І ДУХ МІСТА ЯК УРБАНІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Здійснено теоретичні рефлексії й аналогії урбаністичних систем (ідеальне, функціональне, розумне місто) з духовністю людини й міста. Духовна складова, будучи невидимою й утаємниченою, недооцінюється людиною й суспільством, а також фахівцями з організації простору життєдіяльності соціуму, тоді як саме нематеріальне і вернакулярне творять «обличчя» міст. Ключова ідея дослідження полягає в тому, що місто повинно бути комфортним духовно, а основним критерієм обґрунтування архітектурно-містобудівних рішень у динамічних умовах сьогодення мають виступати духовний критерій та категорії віри, культури, ментальності. Виділено події й духовні місця, які мешканці виокремлюють як такі, що створюють відчуття духовного комфорту — затишку, заспокоюють та виховують людину, розкрито їх архітектурно-просторові характеристики, проаналізовано духовність і сакральність простору міста. Міста історичного минулого у свідомості людей старшого покоління ототожнюються з працею, культурою й наукою; сьогоденнього – з ресторанами, розвагами й прислугою. Сформульовано пропозиції та подано архітектурно-містобудівні рекомендації зміцнення духу й покращення духовного комфорту міст.

Ключові слова: дух міста; духовний комфорт; віра; культура; ментальність; психіка; містобудівний простір.

AD HOMINEM (лат. – «до людини») – те, що звернене до почуттів, а не до формальних даних.

Постановка проблеми. Міста — гіперскладна, універсальна за сутністю система, що включає каркас і тканину, архітектурні форми й простір, елементи різного функціонального змісту та планувальної структури. На думку авторів, головним є їх розділення на систему–об’єкт і систему–процес, на матеріальні й нематеріальні складові. У матеріальному світі в час культури споживацтва й крайнього суб’єктивізму людина будує життя та організовує середовище своєї життєдіяльності в критеріях зручності, вигоди, корисності власних дій, отримання нагороди «тут і негайно» — формуються інформаційно-технологічне суспільство й культура раціонального мислення. Актуальною стає методологія солюціонізму, яка для вирішення проблем використовує відповідні технологічні рішення, але трактує їх як соціально-духовні детермінанти.

За аналогією з трактуванням людини, яка складається з тіла й душі, автори зосереджують увагу на «душі» міста (духовності) та її пов’язаності з міським «тілом» — духовним комфортом. Автори переконані, що з позиції віри й духовності можна вирішити чимало проблем, у т.ч. містобудування й просторового планування середовища життєдіяльності, а в основі міської концептуалізації, містотворення й сталого розвитку урбанізованих систем має міститися духовність у різних її аспектах, і власне дух міст відроджує класичну ідею вираження ними власної самобутності й цінностей. Ключова ідея дослідження — місто повинно бути комфортним духовно, а основним критерієм обґрунтування архітектурно-містобудівних рішень мають виступати духовний критерій та категорії віри, культури й ментальності, які включатимуть множини характеристик і методик аналізу та оцінки просторових ситуацій, а також обґрунтування проектних рішень у вимірі духовності.

Метою статті є осмислення духу й духовності як урбаністичних феноменів, пошук шляхів і методів архітектурно-містобудівної діяльності (дослідження, проектування та управління), що скеровані на розвиток духовного комфорту міст, обґрунтування принципів і прийомів його збереження й примноження. Детальні дослідження проведені на прикладі м. Львова.

Виклад матеріалу. I. Наукові дослідження проблематики та категоріально-понятійний апарат. Автори не заглиблюються в дискусії тих, хто вважає, що Бог навмисно створив міста для об’єднання свого творіння (людей) в громади [1–2], та тих, хто вважає місто цілком людським творінням із відбитком його гріховного й егоїстичного єства [3]. Ми розглядаємо духовний

комфорт і дух міста під урбаністичним кутом зору, на відміну від трактувань політиків і релігієзнавців, хоч і використовуємо їх напрацювання.

На думку німецького філософа й соціолога, одного з засновників філософської антропології, три основні форми пізнання — наукова, філософська та релігійна, не є стадіями культурно-історичного розвитку, вони перебувають у різних станах у всіх формах культури [4]. Нематеріальне в просторовій організації суспільства та майбутнє міст зацікавлює науковців протягом століть, а нині стає одним із найважливіших і найскладніших питань [5]. Ph. Sheldrake об'єднує сучасне мислення про міський простір (середовище) з найновішим мисленням у богослов'ї, прагне «виробити моральне й духовне бачення» міст. Сюди входить критика як унітарних, так і утилітарних режимів містобудування, яка розділяє суспільне й приватне життя та відносить духовність у сферу приватності й особистого [6:117–132]. S. de Beer говорить про душу міста, втілену в його просторах і людях, розглядає місто через найбільш уразливі групи людей та місця, визнає й переконує, що міський простір ніколи не є нейтральним, формується конкуруючими ціннісними рамками [7].

Цікаву архітектурну модель міста представляє українська художниця з Одеси О. Мась — не як сукупність будівель і доріг, а як самостійний мистецький жанр, що стає підґрунтям для найрізноманітніших рефлексій і тлумачень до містотворення. Культурні споруди у ньому – вершини вираження архітектурних цінностей. Масштабний «візерунок» ландшафту та об'єктів символізує єдиний простір для всіх — простір для думок і переживань, місце примирення, де всі розуміють один одного [8].

Для дослідження духовного комфорту міст авторами використано наукові положення й методи [5; 9–11]:

- *герменевтики* як напряму наукового вивчення філософських і релігійних текстів та як мистецтво проникнення однієї свідомості в іншу шляхом відтворення творчого процесу з допомогою зовнішніх ознак і проявів (теорія інтерпретації та мистецтво тлумачення);

- *поведінкової психології* як навчання через спостереження чи приклад;

- *онтології* як системи найзагальніших понять буття, які досягаються з допомогою надраціональної інтуїції, тобто з'ясування явищ об'єктивної дійсності, які існують незалежно від свідомості, не лише розумом, а й інтуїцією та відчуттями (надраціональним);

- *релятивності* – відносності людських знань, заперечення абсолютної істини та пізнаваності світу;

- *компаративності* – порівняльного методу як вивчення споріднених предметів і явищ шляхом зіставлення сюжетів і образів (у нашому випадку богословських і урбаністичних).

Використано спостереження й опитування студентами родичів і мешканців, власні розмови авторів зі священниками та дискусії в клубі «Великий Львів» із фахівцями архітектурно-містобудівної сфери й місцевої влади.

Уточнюючи категоріально-понятійний апарат, зазначимо, що дух є тим, що об'єднує, робить людей однодумцями, сповідниками й поширювачами спільних ідей і цінностей. Порушена проблематика підкреслює важливість релігійної й інституційної компоненти – примирення і соціальної єдності в контексті досягнення внутрішньої злагоди людини, миру в сім'ї та за місцем праці, гармонізації громадських процесів та соціального співжиття.

Духовність і дух — категорії насамперед богословські, сприймаються в різних релігіях по-різному. *Дух* є категорією ідеалістичною (нематеріальною, невидимою), але його можна відчутти, — дух спільноти, віра, культура, свідомість, гідність, що пов'язуються з гордістю, традицією, цінностями, історичною пам'яттю як колективними категоріями [5:65; 12:276–286]. Духовність традиційно вважають процесом, «спрямованим на відновлення первісної сутності людини», яка створена на «образ Бога» [13]; термін використовується також для позначення духовності життя, орієнтованого на святого й святість. У статті стверджується, що релігійні й духовні цінності мають бути переосмислені сьогодні стосовно архітектури й урбаністики як поняття, які додають змістовного позитиву містоплануванню, його концептуалізації та побудові конкретних місць через розвиток як ідеалістичних, так і матеріалістичних концепцій «загального блага». Духовність є поняттям, що пов'язується також з існуванням внутрішнього Я, місцем поклоніння, особистими відносинами з Богом, природним оточенням або мистецтвом [14]. Це пошук сенсу й відчуття життя.

Тривалий час духовність взаємопов'язувалася з архітектурою. Відомий індійський архітектор Б. Доші переконаний, що «...будівля створюється зі спогадів, асоціацій, звуків, форм, просторів і образів та багатьох інших пов'язаних і не пов'язаних між собою подій...»; «...Сонце, місяць і вітерець вдихають життя в будівлі. Архітектура дає нам можливість усвідомити свої почуття» [15].

Місто початково формувалося як спільнота з метою захисту, співжиття та ефективної діяльності, а мешканці створювали відповідне до себе середовище, наповнене сенсами й символами. Повернення феномену духу в архітектуру й містопланування відроджує класичну ідею про вираження містом власної

самобутності та цінності (Афіни в стародавньому світі були синонімом демократії, Спарта представляла військову дисципліну). D.A. Bell і A. de Chalit виділяють домінуючі сутності сучасних міст [16]: Єрусалим (релігія), Монреаль (мова), Сингапур (державотворення), Гонконг (економіка), Пекін (політична влада), Оксфорд (навчання), Берлін (толерантність), Париж (романтика), Нью-Йорк (честолюбство). Дух міста вводить життя в систему, надає життєві сили, нашому тілу створює можливість бачити, чути, смакувати, відчувати, рухатися, а мозку бути свідомим і думати. Без духу тіло міста, як і людини, стає неживим [17].

Першочергове завдання кожного урбаніста, на думку T. Avermaete [18], полягає в: розумінні, як нинішня форма міста організовує бажання, показує або приховує істину, формує людей в добрі або деформує їх душі; а також у розпізнанні втручань, які є найбільш необхідними й корисними для міста, щоб нагадувати (творити) образ ідеального міста, вбудованого в християнські контексти і практики. Зосередження уваги на церковних і сакральних будівлях, пам'ятниках і пам'ятках є надмір спрощеним підходом для містобудівельника, який серйозно ставиться до духовності й релігії, — все, що він робить, має бути осмислено й опрацьовано до такої міри, коли покликання богослова і дії містопланувальника стають органічною єдністю.

Комфорт трактується як сукупність побутових вигод. *Духовний комфорт* – це емоційно-психологічна категорія, яка пов'язана з відчуттями й усвідомленням людиною своєї соціальності – спільної системи цінностей, громадянського обов'язку, імперативів поведінки, моралі та форм суспільної свідомості; це система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що визначають відчуття задоволення і регулюють поведінку людей. Створити і зберегти духовний комфорт у місті складніше, ніж зберегти матеріальні пам'ятки минулого та сформувати побутові вигоди [6:201–210].

Дух міста й духовний комфорт є об'єктивною реальністю — виділяються міста культури, величної історії і великих особистостей, активних культурних і духовних подій, високоморального духовного життя — міста, які протистоять силам зла і нищення, псевдо і фальшивим цінностям. Водночас у період стрімкого прогресу й технологічного розвитку щораз менше залишається часу і простору для емоцій і душевних переживань. Сьогоднішні урбанізовані процеси руйнування й спотворення образу, зневаги до духовності та історичності роблять міста чужими для мешканців, а для окремих груп – ворожими та духовно дискомфортними.

II. Моделі духу, духовності та духовного комфорту міста. Єврейські пророки Іоанн Патмоський і святий Августин Гіппонський писали про міста як

про уявлення й відображення в просторі внутрішнього духовного стану людини — те, що відбувається в свідомості та соціальних подіях і поведінці, стає написаним на ландшафті різними засобами й способами [1:57]. Дослідники мріяли про майбутнє ідеальне місто, наповнене мешканцями, які любили б одне одного й Бога. Папа Іван Павло II наголошував, що архітектори несуть відповідальність за свої проектування [19:236]), за щоденний хаос, з яким ми стикаємося в урбанізованому світі, вимагаючи від фахівців пошуку відповідей на виклики життя й діяльності, потреби заміни споживацтва, усунення стресу, тривоги, незадоволених взаємин; закликає відмовитися від нехтування внутрішніми вимірами людської природи при плануванні та модернізації стандартів життя й проектуванні середовища.

Духовність як субраціональний і архітектурно-урбаністичний феномен зображено спрощено на рис. 1.

Рис. 1. Духовність як архітектурно-урбаністичний феномен

Побудову моделі духу міста розпочнемо з класифікації міст та систематизації властивостей і ознак духовності урбанізованої системи. Б.С. Черкес та Я.М. Юрик [20] визначають методи активізації регіону засобами ідентичності архітектури: 1)

«модерний» принцип формування ідентичності та привабливості міст за рахунок спекулятивних нових архітектурних об'єктів; 2) «реставраційний» (відбудова втрачених символів) – успішний активізатор не тільки духовного, а й туристичного життя міст, символ їх нової ідентичності; 3) позиціонування й використання обох методів утвердження актуальної ідентичності [21]. Авторами даної публікації місто трактується як колективна свідомість та духовність міської спільноти. Підкреслимо, що злочинний світ теж є формою колективної (групової) свідомості, і в ньому існують свої закони (поняття), при порушенні яких настає відповідальність. Радянська система будувалася на фальші й підміні понять, домінуванні зла, брехні й страху — за аналогією до систем (зло)чинного світу. Намагання створити рай на землі, але без Бога, привело до створення комуністичного пекла: християнські цінності відкинуті й нічим не замінені; у багатьох осередках науки та інституційних структурах набувають популярності антиклерикальні й ліві ідеї; у великих монофункціональних містах люди потерпають від духовного дискомфорту й гуманітарної кризи, чимало мешканців міст деградує внутрішньо й маргіналізується.

Дух міста слід розглядати як невід'ємну складову міського способу життя, адже він визначає форми спілкування людей та впливає на потреби. Матеріальні аспекти теж не можна недооцінювати для досягнення стійкості міст і гармонізації міського життя. Нами введені три фундаментальні категорії духовності міста: віра, культура, ментальність, які, відповідно, включають взаємопов'язані й взаємодоповнюючі характеристики (рис. 2).

Рис. 2. Модель духовності міста

Віра — це соціальна й релігійна категорія, переконання в справедливості її положень (правд віри – християнство базується на вірі в Святу Трійцю): істини, дарів віри, заповідей, таїнств, чеснот, добра й милосердя, вчинку, гріха, блаженства та ін. Тобто, для людини релігійної — це шлях до спасіння чи зближення з Богом; для людини нерелігійної — шлях досягти щось важливе у своєму житті (можна вірити в інші цінності та їм поклонятися). Важливими є поняття моралі як елемента людської самоорганізації. Для міста мають значення цінності й ідеали, що пов'язані з емоціями, яким віддається пріоритет у суспільстві, а також поняття історичної пам'яті спільноти та традицій соціуму.

Особливим суспільним феноменом, який відіграє велику роль у життєдіяльності людини та формує модель духу міста, є *культура* (впливає на працю, побут, дозвілля, спосіб життя як всього суспільства, так і окремої особистості). Розвиток культури щільно пов'язаний з прогресом людства, його перспективами, тобто її не можна розглядати лише як досягнення минулого — великою мірою культура визначає сьогодення й майбутнє як окремої особистості, так і людства загалом. *Урбаністична культура* має духовно-інтелектуальну сутність та включає політичну, духовну, інтелектуальну, світоглядну, інформаційну, моральну, правову, психологічну та інші нематеріальні складові. Культурний контекст містотворення можна визначити за: свідомістю мешканців, усвідомленістю власної самобутності (ідентичності), відношенням до державних структур, консолідованістю громади, інтелектуальним рівнем спільноти, ставленням до історії.

До інтегральних характеристик духовності міста відноситься і *ментальність мешканців* як стійка конструкція, яка розвинена й сформована життям — під впливом місця народження (природно-географічних умов), спільноти, соціальних і культурних умов, а також освіти, релігії. Ментальність — це: а) спосіб мислення та склад розуму, що проявляється у вигляді емоційних, культурних, інтелектуальних особливостей, світогляду, властивого певній етнічній групі; б) складові певної культури й культурного простору, що формувалися в процесі тривалого історичного розвитку, а також сусідства народів (у ході еволюції народи запозичують елементи побуту, мови й вірувань); в) вплив культурних умов на формування життєвих процесів і явищ, побутових звичок, політичних норм, релігійності. Слід повніше враховувати характеристики віри, культури, ментальності, але не протиставляти їх між собою та раціональним характеристикам. При знеціненні цих понять формується культура забігайлівок, ментальність прислуги, комерційних фестивалів тощо. Поняття «бездуховна культура» чи релігійна бездуховність є несумісними.

У формуванні духу міста велика роль належить інституційній системі – інформаційним і ідеологічним інститутам, сім'ї, соціальним групам, релігійним та інституціям освіти, виховання, влади тощо. У своїй суті влада є індиферентною — все залежить від того, в чийх руках вона перебуває і яке ставлення й сприйняття нею духовності міста. Зло легше порівняно з добром сприймається неосвіченою масою, а за умов його звеличення й пропагування твориться глобальне зло (приклад комуністичної ідеології правління, у вогні зла якої згоріли мільйони невинних людей; нинішні воєнні події, які спричинила загарбницька політика РФ).

Для побудови моделі духовного комфорту міста нами використано модель п'ятивимірної містобудівного простору [22], у якій властивості вимірів зосереджено навколо виділених характеристик духовності (табл. 1).

Таблиця 1.

Характеристики та парні взаємодії вимірів духу міста

Вектори і взаємодії	Зміст вимірів і характеристика взаємодій
L – людський вимір	цінності, культура, ментальність, психіка, емоції, освіченість, мислення, гідність, любов
F – функції	зовнішні, внутрішні та функції узгодження, структури, формування духовності, об'єкти, процеси, краєвиди
U – умови	природно-ландшафтні, політичні, соціальні, обмеження і вимоги
G – геометричний	компактність, структура розпланування, функціональна структура
T – часовий	минуле, сучасність, перспективи міста, символи
LF	функціональні потреби, зайнятість населення, ефективність функцій, функціональна достатність
LU	умови проживання, безпека, якість обслуговування, побутовий комфорт
LG	щільність, розподіл населення по території, відстані, ергатичність простору
LT	соціальна динаміка, часові пріоритети, зміни потреб
FU	умови реалізації функцій, технологічний рівень, впливи на довкілля
FT	продуктивність, динаміка функцій, рівень розвитку інфраструктури, функціональна стабільність, своєчасність надання послуг
FG	структура території, протяжність мереж, розвинутість зв'язків, неоднорідність мереж
UG	розподіл умов, зони особливого режиму, неоднорідність простору
UT	динаміка умов у часі, інтенсивність процесів, стабільність умов
GT	геометричні зміни мереж, стабільність

Це дає можливість дослідити й формувати середовище життєдіяльності з урахуванням духовних законів і вимог. *Вимір людина* включає: цінності, культуру, ментальність, психіку, емоції, освіченість, мислення, гідність і любов. *Функції* – це інституції, які скеровані на забезпечення й формування духовності, — збереження минулого й формування нового на вимогах духовності. Вони включають: функціональність, об'єкти, процеси, естетику забудови, краєвиди. *Умови* (природно-ландшафтні, політичні, соціальні, обмеження й вимоги) – на зміну

періоду репресій, руйнування святинь, сатанізму радянської доби, нинішні умови не завжди сприяють формуванню духовного комфорту середовища життєдіяльності. *Час* (минуле, сучасне, майбутнє) в архітектурі та містобудуванні – це насамперед символи з минулого, які актуальні в сьогоденних умовах: вода (омиває і очищає), вогонь (зігріває й освітлює), вітер – впроваджує рух і життя тощо; мова і тексти, якими наповнене міське середовище, і яка розкриває можливості зберегти й передати минуле в нових умовах.

Формування духовності міст має хронологічно узгоджувати всі виміри (явища й процеси). Зосередимось на *подвійних поєднаннях вимірів*. Взаємодія «людина – умови» (LU) виявляє можливості й бажання людей щодо умов проживання та діяльності (комфортність, екологічний стан, забезпеченість ресурсами). Взаємопоєднання LF описує функціональні показники простору, співвіднесені з людським виміром, та характеризується показниками забезпеченості й зайнятості населення, достатності функцій з погляду мешканця (робочих місць, об'єктів обслуговування, транспортної доступності). Зайнятість трактується як характеристика самореалізації людини й охоплює її ментальність, культуру та освіту.

Поєднання LT характеризує динамізм людського виміру (природний рух населення і міграційні процеси, маятникову міграцію), визначає демографічну й міграційну ситуації. Оскільки часовий вимір розглядається як історія, сучасність і майбутнє, — характеристики збереження традицій, історичного минулого та їх популяризації, розкриває можливості зберегти й передати минуле в нових умовах. Поєднання «людина – геометрія» (LG) включає взаємодію людини й геометричного виміру (масштаб, конфігурація, освоєність простору), щільності та розподілу населення по території міста, ергатичність і комфортність життєвого простору. Взаємодія «умови – геометрія» (UG) вказує на просторову локалізацію умов у місті, стан інфраструктури міста, різноманітність умов у просторі, неоднорідності міського простору. FG розкриває розподіл функцій на території, що визначається показниками їх щільності в просторі міста. Проявляються проблемні ситуації, пов'язані з пошуком оптимальних масштабів для різних функцій, проблеми функціональної достатності (гармонійності). FU розкриває ефективність використання умов міста стосовно духовного комфорту, використання умов під певні функції, їх розміщення, корисність, шкідливі наслідки. UT характеризує зміни умов міста в часі, екологічної ситуації, умов життєдіяльності (екологічної ситуації, впливу нових інвестицій на середовище). GT — зміни геометричних характеристик у часі (масштабу, конфігурації, освоєності простору), зміни меж, відносин міст з оточенням, стабільність.

Потрійні поєднання вимірів розкривають ширші можливості аналізу духу й духовного комфорту міст. Найкраще розкривається духовність міста при аналізі

поєднань вимірів (L–F–U), коли людина прагне реалізувати себе в місті, враховуючи умови місця та функції. В об'ємі взаємодій функціонального, геометричного й виміру умов (F–G–U) окреслюється простір, що характеризує умови побутової комфортності міста на певних фрагментах. Поєднання векторів LUG визначає характеристики стану середовища міста, ефективність використання потенціалу, вплив людини і умов міста на структуру простору.

Почетвірні поєднання передбачають фіксацію одного з вимірів: фіксуючи умови, виявляємо клас проблем і типових задач проектування, а з введенням виміру умов відбувається їх прив'язка до конкретних умов міста і вимог. Фіксуючи вимір часу, виділяємо задачі передпроектного аналізу — оцінки стану міста на певний момент. Введення й скерування вектора часу, наприклад, у напрямі ретроспективи формує задачі, пов'язані з історією, а в напрямі майбутнього — прогнозування. LUFT (фіксований геометричний вектор) — виділяються проблеми й задачі, пов'язані з процесами в містах. Коли фіксується функціональний вимір, створюються умови для виявлення й аналізу проблем, пов'язаних з естетикою та композицією міста, комфортністю, розміщенням. Фіксація виміру людина дозволяє досліджувати простір міста як абстрактну структуру та моделювати взаємовідносини, що піддаються формалізації.

Повна множина (п'ятивимірні) поєднань творить інтегральні характеристики простору, включаючи показники його корисності, ефективності, екологічності та естетичності. Постають інтегральні завдання підвищення гармонійності міст. Використовуючи модель п'ятивимірності та побудувавши матрицю взаємопов'язань вимірів, виділено множину характеристик духовного комфорту простору міст з виокремленням групи характеристик локальних просторових ситуацій. Духовний комфорт міста визначається індексами:

- соціально-політичного стану;
- ділової активності мешканців;
- побутового комфорту в середовищі проживання;
- просторової впорядкованості, образу міста (емоцій і почуттів від побаченого);
- релігійності як концентрації храмів, числа їх відвідувань, виховних і просвітницьких заходів, які пропонує церква, а також елементів і сакральних просторів (зони відпочинку, які заспокоюють, виховують, розвивають емоції та відчуття прекрасного);
- екологічного мислення та відношення до природного середовища;
- ставлення до спеціальних соціальних груп (визначених за критеріями прибутків, віку, стану здоров'я, цивільного стану, походження) — неповносправні, довготривалі безробітні, переселенці, безхатченки, самотні старіючі особи, багатодітні сім'ї тощо;

- ставлення мешканців до суспільних інституцій та участі в громадських справах;

- відношення до історичного середовища та його збереження тощо.

Важливими у моделі духовного комфорту є характеристики та взаємодії всередині вимірів. У відносинах «людина – всесвіт» важливими є характеристики смирення й молитви; «людина – спільнота» — милосердя і справедливість; ставлення людини до себе (гідності, самовдосконалення і самопізнання). Суттєвим є поняття моральності як самокритики й оцінки своєї позиції з погляду добра і зла, здатності до критичного аналізу.

У ХХ ст. нові реалії й ідеали докорінно змінили міське планування — житлові й комерційні райони були розділені, магістралі споруджені як лінії їх розділення; приміське розростання вирішило проблему переуцільненого міського середовища як забрудненого та небезпечного, що негативно впливало на людину, її емоційний стан і життєдіяльність. На думку поведінкового психолога Салліса, міські простори сьогодення повинні «творити центри живлення мозку, сприяти спроможності людини отримувати задоволення від життя та діяльності» [23]. Досягти цього можна покращенням доступу до громадського простору та зручностей у районах проживання, безпечністю, заспокоєнням і упорядкуванням транспортно-пішохідного руху, екологічності та естетики середовища тощо.

Духовні простори сьогодення, як і кращі зразки минулого, можуть бути створені з допомогою звуків (тиші) і світла, що посилює відчуття драматизму й емоційності. Через форму, простір, масштаб, матеріальність і світло роль духовних просторів може формувати нову типологію, від якої сучасне суспільство отримає лише користь [24]. Оскільки сучасна людина зі своїм споживацтвом та гіперзв'язками постійно перебуває серед зображень, шуму та інформації, потреба в просторах для роздумів, медитації та відчуття тиші набуває вирішального значення, а відповідно, актуальною стає архітектура, яка створює відчуття духовного комфорту, простір для роздумів і погляду на світ і на себе [25].

Таким об'єктом і простором є храм, який трактується нами як духовний сенс. На думку авторів, некоректно протиставляти релігію, естетику й мистецтво, а також замінювати одне іншим — вони органічно доповнюються, проте релігія й віра є глибиннішим і фундаментальнішим поняттям за впливом на духовність середовища. Міста стосовно духовності та духовного комфорту умовно розділяємо в групи, як:

- історичні, Богом даровані міста, які через століття зберігають свою сакральну сутність та особливу роль у державі й народу, пам'яті й емоціях людей;

- колишні духовні й культурні центри, які втратили цю якість (нагадують zdeградованих інтелектуалів), формують маргіналізований спосіб життя – живуть

минулим, не продукують у духовно-культурній сфері нових ідей, замкнуті в своїй «минувшині»;

- промислові (у т.ч. колишні промислові центри як поселення при заводах і фабриках), у яких сформувалась відповідна духовність — культура життєдіяльності, своя «істина», пам'ять, свідомість і мораль, ідеали і цінності, відповідне бачення локальних і глобальних перспектив;

- нові духовні центри, які пов'язані зі стражданнями новітньої війни в Україні, катарсисом і героїзмом нації (Маріуполь, Гостомель, Буча, Ірпінь, Херсон, Охтирка);

- міста з «вільною поведінкою» — мають свою мораль, культуру й цінності (розваг, облудства, обману, аморальності).

Стосовно духовного комфорту міста можна зробити окремі узагальнення:

✓ складові духовності міста зосереджені в емоціях, діях (поведінці) і свідомості (розумі) мешканців;

✓ емоції та відчуття від побаченого в місті різні — одні милують око (скажімо, лебеді у Стрийському парку чи фасад будинку Львівської опери), інші негативні (наприклад, недоглянутий фасад театру ім. М. Заньковецької чи одноманітна переущільнена забудова);

✓ людині, вихованій в одних ментальних цінностях, складно зрозуміти емоції інших (релігійність, набожність місцевих мешканців міста та заниження самооцінки, схильність до примирення, ставлення до тимчасово переміщених осіб);

✓ поведінка людини пов'язана з вихованням і ментальністю, є погано прогнозованою, водночас важливою як для людини, так і спільноти, її життєдіяльності.

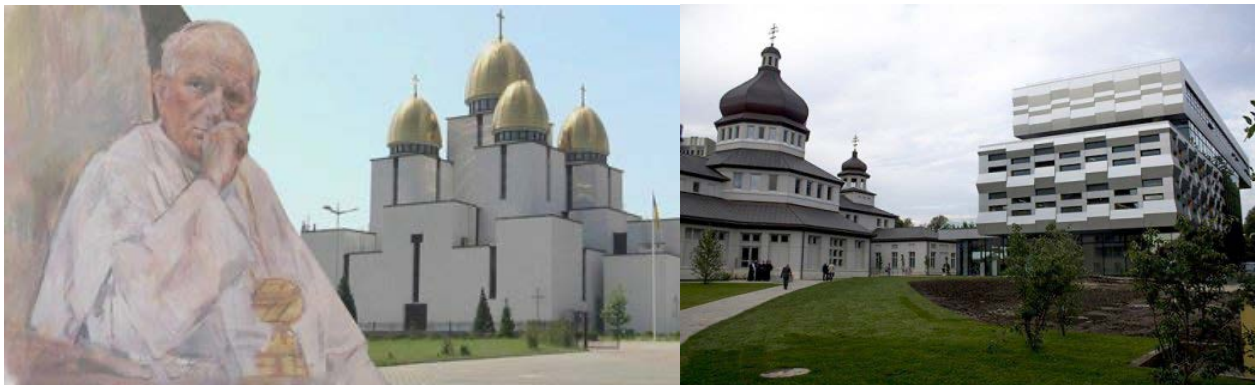
III. Визначення духу Львова, вимоги й пропозиції до зміцнення духовного комфорту міста. Особливим духовним центром України є Київ — найбільше місто й столиця держави; історична столиця середньовічної Київської Русі (з 879-го по 1240 р.); місто, що постало на території, яку освятив своїм відвідуванням у перші роки християнства апостол Андрій (прийшов на Київські кручі). Нині це живе й сповнене оптимізму місто — його дух піднесений, архітектура й середовище міста вражають. Нині Київ живе могутнім духом, очікуваннями та справами для спільного добра і величі.

Містом із багатою історичною спадщиною, яке сповнене звичаями й традиціями, прийнято вважати *Львів*, і на його прикладі проведемо детальніше дослідження духу й духовного комфорту в місті. Засноване в XIII ст. князем Д. Галицьким, протягом століть воно розвивалося як європейське. У середньовіччі це один із важливих центрів Східної Європи, в XVII–XVIII ст. в місті було побудовано багато резиденцій, палаців, костелів, каплиць та інших

архітектурних споруд. Ставши частиною Австро-Угорської імперії, Львів перетворився у важливий культурний, науковий та промисловий центр Галичини. Цю славу, як і унікальну історичну та культурну спадщину, Львову вдалося зберегти в періоди труднощів, зокрема під час світових воєн та радянської епохи. У Львові є багато видатних архітектурних споруд, таких як старовинні церкви, замки, палаци, а також вуличок (кварталів), які зберегли свій історичний характер. Багатий Львів музеями, галереями, книгарнями тощо.

Виділимо три окремі важливі події періоду незалежності України, пов'язані з духовністю міста: приїзд до Львова Папи Івана Павла II; включення історичної частини до світової спадщини ЮНЕСКО; ліквідація радянських символів, відновлення історичної справедливості та перейменування вулиць (рис. 3).

а

б

в

Рис. 3. Духовний комфорт у місті: а, б — приїзд 2001 р. Папи Римського до Львова; в — включення історичної частини до світової спадщини ЮНЕСКО

Приїзд Папи Івана Павла II до Львова зумовив окремі події в архітектурно-урбаністичній сфері та духовному комфорті:

- зведення величного храму Успіння Богородиці на Сихові та формування центрального сакрального простору в новому житловому районі з понад 100 тис. мешканців (рис. 3-а);

- перенесення Українського католицького університету з Риму до міста Лева (розташований на території недобудованого театру) – закладу, який став осередком духовного, наукового й культурного життя міста та регіону (рис. 3-б);

- величності комплексу Духовної семінарії на Хуторівці надає архітектура — закомпонування семінарійного храму, споруд семінарії та всього духовно-освітнього комплексу; облаштування рекреаційних зелених зон та майданчиків; використання духовно-канонічних, функціональних, національно-історичного та інших засобів архітектурно-мистецької й духовно-естетичної виразності.

1. Важливою культурною й духовною подією є включення до світової спадщини ЮНЕСКО історичної частини Львова (рис. 3-в). Були побоювання, що в цьому випадку необхідно буде всю діяльність у визначеній зоні погоджувати з Брюсселем, проте на практиці достатньо подавати повідомлення (інформувати) столицю спільної Європи про плановану діяльність та дотримуватись охоронних вимог. Як наслідок:

- активізувалась регенерація окремих історичних кварталів і підземних просторів цієї частини міста;

- робилась спроба виселити мешканців із площі ринок (було придбано понад 100 квартир для відселення), як це зробили у польському місті Замость. Від цієї ідеї відмовились, оскільки в такому випадку історичний центр «вимирає» в нічний період;

- культурна спадщина ЮНЕСКО – не лише архітектура, це й дух міста, його культура, люди, влада, фахівці. Крім того, активізувалась експлуатація, а відповідно і руйнування історичної частини, а заходи на її збереження недофінансовуються.

3. Перейменування вулиць, ліквідація символів тоталітаризму, відновлення історичної справедливості, внесення в середовище міста знаків нового часу. Львів зберігає певну схильність до культурного життя, значною мірою як інерцію з попередніх історичних періодів. Водночас:

- рівень культури міста знижується, втрачається доступ до високих культурних і мистецьких цінностей, зникає потреба й занепадає загальний розвиток виконавців і слухачів;

- бізнес виступає антиподом культури (активно розвивається в місті алко- та секс-туризм), тоді як у такому місті, як Львів, бізнес і влада мають перебувати під жорсткою «цензурою» культури;

- недостатнє розуміння й усвідомлення владою важливості цінностей і культури, поверхневості сприйняття – поп-культура та псевдо-культурні фестивалі нищать духовність;

- глобальні проблеми міста (транспортна, руйнування образу, переуцільнення забудови, знищення природного середовища тощо) нівелюють локальні досягнення в сфері покращення духовності;

- зберігається (і зростає) роль Храму (особливо в часі війни) як духовного центру, який формує й розвиває людину (музика, спів, образотворче мистецтво, естетика, духовні знання), зростає кількість практикуючих віруючих.

Мова міста перенасичена текстами, що ускладнюють з ним «спілкування». Слова, тексти і письмо потребують переосмислення в середовищі міста, надання їм вагомості й зведення до певних «мовних регламентів». Недотримання регламенту при спілкуванні сприймається як зневага до співрозмовника (аудиторії), як ознака агресивності. Аналогічно, «нетримання» регламенту та етики мови міста сприймається як дискомфорт і зневага до його мешканців. Нові символи, що з'являються в міському просторі, в більшості агресивні й малозмістовні (наприклад, пам'ятника К. Моцарту).

Сьогодні Львів можна вважати скаліченим духовно містом. Його «каліцтво» породжене передусім загальними причинами – комуністичним режимом, репресіями, винищенням еліти, домінуванням ідеології свідомого чинення зла та знищенням українців як нації (генетичне несприйняття сусідами «іншості» культури й історії, неспроможність імперії до творення чогось власного спричиняє рефлекс знищення ідентичності, привласнення досягнень інших народів). Спогади політичних в'язнів, які після тривалої відсутності на батьківщині, оцінювали зміни в місті, сповнені критичності суджень та відчуттям духовного дискомфорту, втрати міської ідентичності. Спільноти політичних в'язнів у районах виселень інколи творили середовище духовно комфортніше від створеного в їх рідних містах радянською дійсністю. В умовах великих міграційних потоків і переміщень людей виникають подібні явища й протистояння через цінності. Місто втрачає свою «теплоту», образ, ідентичність і духовність. Нинішні деформації, пониження духовності й духовного комфорту проявляються в неспроможності міста реагувати на впливи й виклики сьогодення — цілі під'їзди у нових багатоповерхівках викупуваються людьми, які погано інтегруються в сформоване суспільство й середовище. Спроби змінити ситуацію через освіту й інформаційні засоби є малоефективними. Отож закономірним став висновок журналу «Фокус», який визначив рейтинг *комфортності українських міст*, вніши до методики підрахунку, крім критеріїв традиційних (економічних – пункти 1–5, освіти – 6, екологічних – 12–13, тривалості життя – 14, безпеки – 15–16), суб'єктивне сприйняття мешканцями своїх міст (пункти 7–11), що особливо важливо для

нашого дослідження [26]. Львів, згідно з визначеними даними, упродовж року послабив свої позиції з третього до 15-го місця в рейтингу міст – обласних центрів України.

Постають вимоги щодо *зміцнення духовності та духовного комфорту міста (архітектурно-містобудівний аспект)*:

1) розширення впливу на емоції й духовний стан людини засобами архітектури й міського дизайну – символіка, світло, музика (звуки й тиша міста), виключення просторових ситуацій і рішень, які породжують агресивність і негативні емоції;

2) міста повинні приносити людині радість від «спілкування» з ними та задоволення від роботи для спільного блага, відповідно, цим потребам має відповідати міський простір. Зосередження на марнославстві без створення чогось вартісного, переобтяження боротьбою за «титули» — шлях у нікуди;

3) формування духовно-семантичної матриці (метрики) міста як сукупності духовних, культурних і ментальних характеристик і цінностей, закономірностей розвитку, що пов'язані з поведінковою психологією й колективною свідомістю, та використання її в просторі й архітектурі;

4) трактування міста не лише в категоріях матеріальності простору, а насамперед як системи сенсів. Архітектура – не лише творення форм, а й розуміння та формування духу; місто має «проповідувати» сенси, розкривати дух народу з урахуванням його минулого;

5) розвиток інформаційної сутності міста, вміння подавати й «знімати» інформацію, сприймати її відчуттями. Наприклад, світло трактується як: джерело життя, надія й дорога до щастя (для тих, хто перебуває в темряві, це дороговказ); спасіння й можливість зцілення (збагнути і зрозуміти зміст життя, поєднати дух предків і роду); просвіти народу, розуміння сенсів і пошуку істини (віддавати, дарувати любов і добро — всім відомий афоризм «навчання – світло, неучтво – темрява»);

6) розвиток і активізація організаційно-інституційної складової (громадські організації, сім'я, інституції освіти й виховання, творчі спілки) та прозора діяльність влад, що відповідають за місто і його спільноти (кадрова політика, духовний рівень, визначення ідей для об'єднання суспільства);

7) ширше використання світового досвіду у вітчизняній практиці. Незважаючи на можливості, на жаль, цей процес нині відбувається формально й нагадує діяльність невмілого перекладача, який прагне підібрати відповідні слова, не шукаючи сенсів, розуміння змісту і контекстів у складних іншомовних «текстах» міста та його архітектури;

8) очищення від засилля «комерційної скверни», яка душить духовність і культуру. Свята й фестивалі є епізодичними. Слід створювати духовною

щоденність, а не під короткотермінові акції й події. Комерціалізація простору спостерігається на всіх рівнях і проглядається, зокрема, в ознакуванні міста — орієнтири на ринки, центри торгівлі й розваг, і менше — на культурні й гуманітарні об'єкти (книгарні, притулки для тварин тощо);

9) фахівці й влада не повинні «бавитись» містом, грати визначені й розподілені між собою ролі. Діяльність має орієнтуватись на формування середовища, в якому неможливі негатив і зло, будити колективний дух міста та почуття спільності як ознак духовності;

10) образ міста, відіграючи важливу роль у формуванні духу міста, представляє й створює клімат цінностей, що визначають комфорт людського існування. Архітектура без емоцій і духовності, як і бездуховний автор, можуть творити функціонально досконалий, але духовно бідний чи агресивний об'єкт. Це підтверджує архітектурно-урбаністична практика.

Авторами як членами громадських рад аналізувались численні стратегії, концепції й містобудівні проекти, а також процедури їх погодження. Коли в основу обґрунтування перспектив розвитку міста й урбаністичних проектних рішень ставляться вимоги духовного комфорту простору, первинними стають спільнота, естетика міських ландшафтів, історична спадщина та культурно-гуманістичні характеристики, зростає також значення специфічних умов і чинників, які погано піддаються формалізації й врахуванню. При цьому незамінними стають експертні методи та якісні характеристики. Саме експертні методи в таких задачах є ефективними для обґрунтування варіантів та вибору кращого проектного чи управлінського рішення. Вони мають узгоджувати й доповнювати громадські обговорення, які показують свою неефективність. Постає вимога добору експертів від громади (їх професіоналізму й неупередженості) й обґрунтування об'єктивних критеріїв оцінки рішень. В історії урбаністики такими експертами від громад були Альбрехт Дюрер, Леонардо да Вінчі та інші світові генії.

Визначені вимоги й підходи при обґрунтуванні рішень на засадах духовності й духовного комфорту підкріплюються рекомендаціями:

а) встановлення ієрархії цінностей, визначення пріоритетів дихотомій — особа чи спільнота; матеріальне чи духовне; терпимість чи непримиренність; лідерство чи байдужість. Проблеми врахування духовного контексту зосереджені насамперед у людському вимірі, в т.ч. у фахівцях та особах, котрі обґрунтовують і приймають рішення, ширшому застосуванні експертних методів для оцінки духовності та знаходженні консенсусу;

б) визначення обмежень щодо «амбіцій» громади, влади і фахівців на основі аналізу й діагностики стану системи. На практиці доцільно застосовувати підхід «знизу – вверху» — від аналізу та оцінки локальних просторових ситуацій

(духовного потенціалу й часткових проблем) до окреслення шляхів просторової організації й ефективного розвитку урбанізованих систем;

в) врахування зовнішніх впливів в обґрунтуванні й виборі поведінки системи, визначення її місця в глобальних процесах. Важливо узгодити також кількісні показники й якісні характеристики, систематизувати й ранжувати чинники впливу на рішення. Виділяються керовані й некеровані чинники духовної сфери: перші мають використовуватися, другі — братись до уваги в обґрунтуванні рішень. Завдання ускладнюється у зв'язку зі збільшенням частки імовірнісних явищ і процесів;

г) при оцінці ситуацій, обґрунтуванні й виборі проектних рішень важливі емоції та інтуїція, які трактуються як нематеріальні аргументи й чинники. Недостатня обґрунтованість рішень та невміння фахівців вирішувати складні недетерміновані задачі, що пов'язані з погано прогнозованими й нематеріальними складовими, супроводжується непередметною дискусією, в якій домінують суб'єктивні аргументи учасників, посади та локальні інтереси.

Висновки

1. Переосмислено феномен духу й комфорту міст, обґрунтовано підходи повернення містам духовності, ширшої участі та свободної волі людей (*libera voluntas*) у процесі містотворення — через метафору «стати схожими на дітей» деформалізувати існуючу практику містопланування, активізувати внутрішні ресурси людей при проектуванні міст, формуванні міського життя й діяльності. Переосмислюючи урбанізацію, розглядаємо духовність як невід'ємну частину людської пов'язаності та формування міської спільноти в контексті міського способу життя та діяльності. Дослідження розглядає духовність як частину комфорту людини й стверджує, що потреба духовності в людській спільноті стає вимогою при плануванні міста. Хоча матеріальні аспекти міського життя не можна недооцінювати, стверджується, що для досягнення внутрішньої й зовнішньої стійкості урбанізованих систем необхідний духовно-сутнісний підхід у створенні більш гармонійного життя та міського середовища.

2. Представлена методологія заснована на положеннях поведінкової психології та підході, що культивує цілісність моментів «читання, зображення та побудови міста». Наші висновки показують, що духовність виявляє вплив на такі людські потреби, як приналежність до спільноти, безпека, трансцендентність і спілкування, які за своєю природою переплітаються. Постає вимога переосмислення потреб з перспективи духовності. Автори застосовують підхід знизу вгору при вивченні та врахуванні духовних потреб міських мешканців і духовного комфорту в проектуванні міст, припускаючи, що міська духовність опосередковується через ряд вроджених потреб, викликів та контекстів з допомогою матеріалістичних, реляційних, моральних і трансцендентних засобів.

3. Для побудови моделі духовного комфорту міста було використано п'ятивимірність (людина – функції – умови – геометрія – час) містобудівного простору та проведені напівструктуровані інтерв'ю (опитування й розмови) з державними службовцями, особами, які працювали в сфері містобудування, управління та у справах релігій, а також в інституційних групах (творчих спілках, громадських об'єднаннях, релігійних згуродженнях, школах, сім'ях), що сприяло виявленню колективної оцінки цього феномену, його пов'язаності з містом.

4. Після обґрунтування моделі духу й духовного комфорту міських просторів детальне дослідження духовності й духовного комфорту проведено на прикладі м. Львова. Автори аргументують перехід від містопланування як ортодоксального функціоналізму й технократії (розумного міста) до планування міста як зануреного в духовні сенси, символи та інформаційні сутності — відкриття «генія» простору, реагування на нові міські процеси та приєднання до конструювання духовного комфорту й нових сенсів міст. Сучасна постіндустріальна цивілізація загострює почуття екзистенціальної порожнечі, а потреба в «духовному» (трансцендентних містах і просторах) стає особливо актуальною. Наше завдання й обов'язок — надати (повернути) українським містам особливого «звучання». Дух, духовність і духовний комфорт відроджують класичну ідею вираження містом власної самотності та цінності, надають життєві сили, вводять життя містян у ціннісну систему.

5. Місцеві інституції (сім'я, громади, релігійні інституції, громадські об'єднання й рухи тощо) стають творцями й служать втіленню духовності міст через: опір злу й насильству шляхом реконструкції (ревіталізації); будівництво та організацію просторів на духовних пріоритетах; оживлення місцевих традицій; формування духовно-семантичної мережі, яка охоплюватиме все місто.

Список використаної літератури:

1. Bakke R., 1997. *A Theology as Big as the City*. IVP Academic. 221 p.
2. Conn H.M. & Ortiz M., 2010. *City Ministry: The Kingdom, City, and People of God*. InterVarsity Press. 527 p.
3. Smaling A., 1992. *De praktijk van kwalitatief onderzoek: voorbeelden en reflecties*. Meppel: Boom, 190 p.
4. Scheler M., [Trans. by M.Frings], 1994. *Frings Ressentiment*. Milwaukee: Marquette University Press. 168 p.
5. Карповець М., 2014. *Місто як світ людського буття*. Острого: НУ «Острозька академія», 258 с.
6. Sheldrake Ph., 2014. *The Spiritual City: Theology, Spirituality, and the Urban*. Wiley Blackwell. 240 p.

7. Beer S., 2023. *City-making, space and spirituality*. UK: Publisher Taylor and Francis Ltd. 304 p.
8. Мась О., 2017. Духовні міста. Art Ukraine Gallery, <https://www.facebook.com/events/384200658669966/>
9. McClimont K., 2015. Post-secular planning? The Idea of Municipal Spirituality. *Planning Theory & Practice*. Vol. 16 (4):535–554.
10. Manuchehrifara B. & Forester J. (ed.), 2021. Rethinking Religion and Secularism in Urban Planning. *Planning Theory & Practice*. Vol. 22 (2):269–317.
11. Баумейстер А., 2012. *Біля джерел мислення і буття*. К.: Дух і літера. 480 с.
12. Косьмій М.М., 2021. Нематеріальне в урбаністиці ХХІ століття. *Містобудування та територіальне планування*. К.: КНУБА. Вип. 78:276–289.
13. Шинкарук В., 2010. Психологія духовності. Чернівці: КО-Видав. 170 с.
14. Філософський енциклопедичний словник, 2002. К.: Ін-тут філософії ім. Г. Сковороди НАН України: Абрис. 742 с.
15. Саберін З., 2018. Балкрішна Доші: «Архітектура – це тло до життя». *АЛЬ-ДЖАЗІРА*. <https://www.aljazeera.com/features/2018/3/9/balkrishna-doshi-architecture-is-a-backdrop-to-life>
16. Bell D.A. & Chalit A., 2011. *The Spirit of Cities: Why the Identity of a City Matters in a Global Age* Oxford: Princeton University Press. 360 p.
17. Terte A., 2017. The Soul of Architectural and Urban Design. *UIA 2017 Seoul World Architects Congress*. file:///C:/Users/Downloads/The_Soul_of_Architectural_and_Urban_Desi.pdf
18. Avermaete T., Havik K. & Teerds H. (eds.), 2009. *Architectural Positions: On Architecture, Modernity and the Public Sphere*. Amsterdam: SUN Publishers. 400 p.
19. Weigel G., 2010. *The end and the beginning: Pope John Paul II — the victory of freedom, the last years, the legacy*. Crown Publishing Group. 608 p.
20. Черкес Б.С. & Юрик Я.М., 2013. Методологічні основи дослідження міської ідентичності та її об'єктів-символів. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Архітектура. Львів: Вид-во Львівської політехніки. № 757. С. 3–6.
21. Черкес Б.С., 2008. *Національна ідентичність в архітектурі міста*. Львів : Вид-во НУ «Львів. політех.» 266 с.
22. Габрель М.М.. 2004. *Просторова організація містобудівних систем*. К.: А.С.С. 400 с.
23. Sullis J.F., Saelens B.E., Frank L.D., Conway T.L., Slyman D.J., Cain K.L., Chapman J.E. & Kerr J., 2009. Neighbourhood Environment and Income: Exploring Multiple Health Outcomes. *Social sciences and medicine*. № 68 (7):1285–1293.
24. Bermudez J. (ed.), 2015. *Transcending architecture: Contemporary views on sacred space*. Catholic University of America Press. 368 p.
25. Дячок О.М., 2021. Формування архітектури сакральних комплексів під впливом суспільно - політичних процесів (на прикладі Тернопільської області) : дис. ... д-ра архітектури: 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. Львів: НУ «Львівська політехніка». 542 с. <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/7136/dyachok.pdf>

26. Рейтинг журналу Фокус визначив найкомфортніше місто України, 2021. *Фокус*. 15 жовтня. <https://focus.ua/uk/ukraine/495420-reyting-zhurnala-fokus-opredelil-samyu-komfortnyy-gorod-ukrainy>

Professor Mykola Habrel,
Head of the Department of Architectural Design,
Lviv Polytechnic National University.
Professor Mykhailo Kosmii,
King Danylo University, Ivano-Frankivsk,
Senior Lecturer Taras Habrel,
Department of Design and Fundamentals of Architecture,
Lviv Polytechnic National University

SPIRITUAL COMFORT AND SPIRIT OF THE CITY AS AN URBAN PHENOMENON

The article makes theoretical reflections and analogies of urban systems (ideal, functional, intelligent city) with human spirituality and spirituality of the city. The study considers spirituality as part of human comfort, and the need for urban spirituality as a key requirement of urban planning. The spiritual component is underestimated by society, as well as by specialists in organizing the space of social activity, while it is the intangible and vernacular that create the "face" of cities. The key idea of the study is that the city should be spiritually comfortable, and in substantiating architectural and urban planning decisions in today's dynamic conditions, spiritual criteria and categories of faith, culture, mentality should be the main ones. The phenomenon of spirit and comfort of cities has been reconsidered, approaches to returning spirituality to cities, wider participation of free human will (*libera voluntas*) in the process of their creation, deformalization of the existing practice of urban planning, activation of internal resources of people in the design of cities, formation of new forms of urban life and activity have been substantiated. Rethinking urbanization, we consider spirituality as an integral part of human nature and urban community, urban lifestyles and activities.

A research methodology based on the provisions of behavioral psychology and cultivating the integrity of "reading, imaging and building a city" is presented. An approach based on the assertion that urban spirituality is realized through innate needs, challenges and contexts is applied. In the process of research, to build a model of spiritual comfort of the city, the position of the five-dimensionality of urban planning space (person – functions – conditions – geometry – time) was used and semi-structured interviews (surveys and conversations) were conducted with civil servants, persons who worked in the field of urban planning, management and religious affairs, as well as in

institutional groups (creative unions, public associations, religious congregations, schools, families). This contributed to the collective assessment of this phenomenon, its connection with the city. Events and spiritual places that create a sense of spiritual comfort — coziness, calm and educate a person — are allocated, spirituality and sacredness of the city space as a system are analyzed. Proposals are formulated and architectural and town-planning recommendations are presented to strengthen the spirit and spiritual comfort of cities.

Keywords: spirit of the city; spiritual comfort; faith; culture; mentality; psyche; urban space.

REFERENCES:

1. Bakke R., 1997. A Theology as Big as the City. IVP Academic {in English}.
2. Conn H.M. & Ortiz M., 2010. City Ministry: The Kingdom, City, and People of God. InterVarsity Press {in English}.
3. Smaling A., 1992. De praktijk van kwalitatief onderzoek. Boom, Meppel {in English}.
4. Scheler M., 1994. Frings Ressentiment. Marquette University Press, Milwaukee. {in English}
5. Karpovets M., 2014. The city as a world of human existence. Ostroh: National University of Ostroh Academy {in Ukrainian}.
6. Sheldrake Ph., 2014. The Spiritual City: Theology, Spirituality, and the Urban. Wiley Blackwell {in English}.
7. Beer S., 2023. City-making, space and spirituality. UK: Publisher Taylor and Francis Ltd. {in English}.
8. Mas O., 2017. Spiritual cities. Art Ukraine Gallery. <https://www.facebook.com/events/384200658669966/> {in Ukrainian}.
9. McClimont K., 2015. Post-secular planning? The Idea of Municipal Spirituality. Planning Theory & Practice. 16 (4):535–554 {in English}
10. Manuchehrifara B. & Forester J. (ed.), 2021. Rethinking Religion and Secularism in Urban Planning. Planning Theory & Practice. 22 (2):269–317 {in English}.
11. Baumeister A., 2012. At the sources of thinking and being. Dukh i litera. Kiev {in Ukrainian}.
12. Kosmiy M.M., 2021. Intangible in urban planning of the XXI century. Urban planning and spatial planning. 78:276–289 {in Ukrainian}.
13. Shynkaruk V., 2010. Psychology of spirituality. KO-Vid, Chernivtsi {in Ukrainian}.
14. Encyclopedic Dictionary of Philosophy, 2002. Outline, Kiev {in Ukrainian}.

15. Saberlin, Z., 2018. Balkrishna Doshi: "Architecture is the backdrop to life." AL JAZEERA. <https://www.aljazeera.com/features/2018/3/9/balkrishna-doshi-architecture-is-a-backdrop-to-life> {in Ukrainian}.
16. Bell D.A. & Chalit A., 2011. The Spirit of Cities: Why the Identity of a City Matters in a Global Age. Princeton University Press, Oxford {in English}.
17. Terte A., 2017. The Soul of Architectural and Urban Design. UIA 2017 Seoul World Architects Congress. file:///C:/Users/Downloads/The_Soul_of_Architectural_and_Urban_Desi.pdf {in English}.
18. Avermaete T., Havik K. & Teerds H. (eds.), 2009. Architectural Positions: On Architecture, Modernity and the Public Sphere. SUN Publishers, Amsterdam {in English}.
19. Weigel G., 2010. The end and the beginning: Pope John Paul II — the victory of freedom, the last years, the legacy. Crown Publishing Group {in English}
20. Cherkes B. S. & Yurik J.M., 2013. Methodological foundations of the study of urban identity and its objects-symbols. Bulletin of Nats. Lviv Polytechnic University. Architecture. Lviv Polytechnic Publishing House. 757. P. 3–6 {in Ukrainian}.
21. Cherkes B.S., 2008. National identity in the architecture of the city. Lviv. Polytechnic, Lviv {in Ukrainian}.
22. Habrel M.M. 2004. Spatial organization of urban planning systems. A.S.S, Kiev {in Ukrainian}.
23. Sullis J.F., Saelens B.E., Frank L.D., Conway T.L., Slyman D.J., Cain K.L., Chapman J.E. & Kerr J., 2009. Neighbourhood Environment and Income: Exploring Multiple Health Outcomes. Social sciences and medicine. 68 (7):1285–1293 {in English}.
24. Bermudez J. (ed.), 2015. Transcending architecture: Contemporary views on sacred space. Catholic University of America Press {in English}.
25. Diachok O.M., 2021. Formation of architecture of sacred complexes under the influence of socio-political processes (on the example of Ternopil region): diss. ... Dr. of Architecture. Lviv Polytechnic National University. <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/7136/dyachok.pdf> {in Ukrainian}.
26. The rating of Focus magazine determined the most comfortable city in Ukraine, 2021. Focus <https://focus.ua/uk/ukraine/495420-reyting-zhurnala-fokus-opredelil-samyy-komfortnyy-gorod-ukrainy> {in Ukrainian}.